

מסורת הש"ס
א. תוספתא בכורות פ"א יט.
ב. (בשנינויים) שם יג (ועיי"ש).
ג. בכורות ד,א.

גרסות

מטי לבי בליעי בעיי' וכן יש בכתי"ו ובמקורות: **מטא** בי בליעי **אית ביה תלת צילמין חד מטי ידיה ארישיה וחד מחוי אליביה בתרא דכולהו אחוי בידיה לאחוריה.**
בתיגרא בכתי"מ ע"ד: **בתיגרא** ויש בכתי"ו: **בתיגרא** ויש: **בתגרא** ויש במקורות: **טיגרא** וראה רש"י.
מליה להו בכתי"ו בעיי' בש"מ: **מליהו להאי.**
ובלו להו בכתי"מ ובעיי' וכלו להו.
חמורה במשניות ועוד: **חמור** ויש בכתי"ו: **חמורו** **חמוריו** במשניות: **חמורות** ובש"מ: **חמוריות.**
טלאים במשניות: **טליים** יש בכתי"ו של המשנה: **טלים** וראה בשנינויים משניות וילנא.
או שני זכרים ונקבה נתן טלה אחד לכהן בכתי"ו: **שני זכרים נתן טלה אחד לכהן.** **שני זכרים נתן טלה אחד לכהן ומפריש טלה אחד והוא לעצמו.**

לכהן שתי נקבות וזכר או שני זכרים ושתי בכתי"ו: **שני זכרים ושני.**

לכהן במשניות, בכתי"ו ובש"מ: **אין כאן לכהן.** **ילדה** במשניות, בכתי"ו ובש"מ: **וילדו.**

לשון

תיגרא
הגירסה העיקרית בעניין הזה היא כנראה "תיגרא", מן המילה הפרסית tigar במובן כלי גדול, קערה.
התיאור על חבית שככל שימלא אותה מים היא איננה מתמלאת מפורסם מאוד בספרות היוונית, והוא כנראה, מקורו של הביטוי הידוע "חבית ללא תחתית".

כי **מטי לבי בליעי** [כאשר הגיעו לבית הבלועים. מקום בים שבו בולעים המים כל מה שמגיע לשם], **מלא כוזא דמיא מבי בליעי** [מילא כד קטן של מים מבית הבלועים]. **כד אתו אוקמינהו קמי קיסר** [כאשר באו, העמיד אותם לפני הקיסר]. **חזנהו דהוו מעני** [ראה אותם הקיסר שהם מעונים].

מפני שהיו בשבי, **אמר ליה** [ל?] הקיסר לר' יהושע בן חנניה: **הני לאו נינהו** [אלה אינם הם]! **שוקני אתונה** ו**תקיפים** הם וגאים. **שקל מעפריהו ושדא עילויהו** [לקח ר' יהושע מעפרם שנטל עמו וזרק עליהם]. **וכיון שהריחו ריח מקומם** — חזרה נפשם אליהם, **אקשו לאפי מלכא** [העיוז ודיברו קשות בפני המלך]. **כיון שכך אמר ליה** [ל?] **הקיסר לר' יהושע: כל דבעית עביד בהו** [כל שאתה רוצה עשה בהם]. **איתינהו מיא דאיתי מבי בליעי** [הביא את המים שהביאו מבית הבלועים], **שבולעים הכל, שדינהו בתיגרא** [שפך אותם בכל], **אמר להו** [להם]: **מליה להו ואיילו לכו** [מלאו אותו ולכו לכם] **לדרככם.** **מלו ושדו ביה קמאי קמאי ובלע להו** [ומילאו ושפכו בו ראשונים ראשונים ובלע אותם] **הכל, וכך מלו** [מילאו, עוד ועוד] **עד דשמיט כתפייהו** [שנשמטו כתפיהם], **ובלי להו ואזול** [ובלו להם והלכו, כל] **אותם חכמי אתונה.**

א משנה חמורה שעדיין **לא ביכרה, וילדה שני זכרים** — **נתן טלה אחד לכהן** כפדיון פטר חמור, שהרי אחד מהם בוודאי בכור. **אם ילדה החמורה זכר ונקבה, ואינו יודע אם הזכר נולד ראשון וחייב בפדיונו, או אם הנקבה נולדה תחילה ואין כאן דין בכורה** — **מפריש טלה אחד** מספק, שמה הזכר נולד ראשון, ואולם הבעלים נוטל את הטלה **לעצמו, שאין זה אלא חוב כספי לכהן, ובכל ספק שבדיני ממונות** — המוציא מחבירו עליו הראיה. **שתי חמוריו שלא ביכרו וילדו שני זכרים** — **נתן שני טלאים לכהן, ששניהם בכורות ודאים.** **ילדו זכר ונקבה, או שני זכרים ונקבה** — **נתן טלה אחד לכהן, שאחד מן הזכרים ודאי בכור.** **ילדו שתי נקבות וזכר או שני זכרים ושתי נקבות** — **אין לכהן כלום, שמה שתי החמורות ילדו נקבות בתחילה.** **ומקרה נוסף:** **היו לו שתי חמורות, אחת שכבר ביכרה ונפטרה מן הבכורה, ואחת שעדיין לא ביכרה, וילדה (וילדו) שני זכרים** — **נתן טלה אחד לכהן, לפדיון הזכר של זו שלא ביכרה.** **ילדו זכר ונקבה** — **מפריש טלה אחד, מספק, שמה הזכר נולד לזו שלא ביכרה, ואולם נוטל אותו לעצמו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.** **ומנין שפודים פטר חמור בטלה? שנאמר: "ופטר חמור תפדה בשה" (שמות לד, ב).** **ונתן שה בין מן הכבשים ובין מן העזים, בין זכר ובין נקבה, גדול או קטן, תמים או בעל מום.** **ופודה בו באותו שה פעמים הרבה, אם חזר הכהן ונתנו לו.**

עיונים

כי מטי לבי בליעי כלומר, מקום באוקיינוס, בו נבלעים המים (רש"י). **ורבינו גרשום הביא כי יש אומרים שזו היא בארה של מרים, שלפי דברי חכמים היתה מהלכת ממקום למקום עם בני ישראל, כעין מעיין מיטלטל (ראה שבת לה, א). וראה בתוס' שציינו לגרסה המופיעה בעין יעקב, שהיה זה מקום ידוע, ובו שלושה צלמים, אחד מניח ידו על ראשו, אחד מניח ידו על ליבו, והאחרון מורה בידו לאחוריו. וממעין המצוי באותו מקום שאב ר' יהושע מים. וראה בספר בן יהוידע שכתב כי יש בכך דוגמה ורמז למקום הטומאה המנסה לשאוב אליו את כוחות החיים הטוב, והוא מבוטא בשלושה אופנים שונים, דרך המחשבה, דרך הלב, ודרך המעשים המנוגדים לדרך הישר והטוב.**
שני זכרים ונקבה נתן טלה אחד לכהן וכתב רש"י כי גם לגבי הזכר השני יש ספק, שמה בכור הוא. ולכן מפריש בנוסף טלה אחד לעצמו. וכן בשאר המקרים שהזכירו במשנה, כאשר יש צד של ספק לגבי זכר, כגון בשני זכרים ושתי נקבות — יש להפריש טלה כדי להפקיע ממנו את ספק האיסור שבו. **שלא חש התנא להשמיעו אלא מתי צריך ליתן טלה לכהן ומתי אינו צריך, ולעניינו הוא סומך על פט שנאמר בתחילת המשנה (רי"ד, רא"ש).** **ואף על פי שיש כאן ספק ספיקא להקל, ספק שמה אחת ילדה שני זכרים והאחרת נקבה, וגם אם אחת ילדה זכר ונקבה — שמה הנקבה קרמה, מכל מקום כיון שאפשר לצאת מידי ספק בקלות, וכגון שיפריש טלה אחד לעצמו — אין סומכים על כך (רא"ש).** **ומצד אחר, כתב הרמב"ם (בפיה"מ ובהלכותיו) לגבי שני המקרים הבאים (שתי נקבות וזכר וכו'), שנאמר בהם שאין לכהן כלום — שאין צורך להפריש טלה לעצמו, מאחר ונתרבו בהם הספקות (ובניגוד לדברי התוספתא פ"א ט).** **ואחורונים עסקו הרבה בביאור דבריו (ראה בנושאי כליו ובמפרשי הש"ע, ובחזון איש).**
שנאמר ופטר חמור תפדה בשה בפשטות, אין בכך מקור למה שנאמר בדרינו של ספק, שמפריש טלה והוא לעצמו. **ואכן רבינו גרשום הסביר כי מדובר כאן בהלכה חדשה, כאילו נאמר: מה שאמרה התורה "ופטר חמור תפדה בשה" — מן הכבשים ומן העזים וכו'. ואילו רש"י הסביר כי כאן חזרה המשנה למה שנאמר בהלכות הקדמות, שצריך לתת טלה לכהן לפדיון פטר חמור. וכן מצאנו כיוצא בזה במקומות אחרים במשנה, שהראיה מן הכתובים מובאת רק לאחר הבאת ההלכות כולן (ראה לדוגמה במשנה מגילה לא, א). אבל הרא"ש כתב כי זהו המשך ישיר למה שנאמר שבמקרה של ספק מפריש טלה והוא לעצמו. וטעמו, שמצוה זו "ופטר חמור תפדה בשה" נאמרה עוד קודם שנבחרו הכהנים, ואם כן כבר או מוטל היה על הבעלים להפריש שה תחת פטר חמור, על מנת להפקיע ממנו את איסורו, גם בלא ליתנו לכהן (משך חכמה שמות יג, ג).**
גדול וקטן כלומר, אפילו היה זה טלה קטן, שאינו שווה בערכו לפטר החמור — פודה בו (ראה רש"י להלן עמוד ב ד"ה לאפקועי).

פודה בו פעמים הרבה רש"י פירש: לאחר שנתן שה לכהן בפדיון פטר חמור, אם חזר הכהן ונתן לו את ההשה — יכול לחזור ולתירו לכהן כפדיון פטר חמור אחר. והחידוש

לבי בליעי — מים שנאוקיינוס שצולעים כל מימות שצולעם שופלין צו, ומצלין אותם עד תהום ופולטות אותן. והיינו דכתיב (קהלת ח): "והים אינו מלא". מעני — מעונים ושפלים, לפי שלא היו צלרסם. איקשו — העיוז ודצרו קשות את המלך כשהריחו ריח ארסם, סבורים להיות קרובים לרסם. בתיגרא = צללי. ליטנא אחרינא: צמינארס = צנית. דשמוט כתפייהו — נשמטו שכמם. ובלו ואזול — צלו והלכו לאצדון.

פי מטי לבי בליעי, מלא כוזא דמיא מבי בליעי. **כד אתו, אוקמינהו קמי קיסר.** **חזנהו דהוו מעני, אמר ליה: הגי לאו נינהו! שקל מעפריהו ושדא עילויהו, אקשו לאפי מלכא.** **אמר ליה: כל דבעית עביד בהו. איתינהו מיא דאיתי מבי בליעי, שדינהו בתיגרא, אמר להו: מליה להו ואיילו לכו.** **מלו ושדו ביה קמאי קמאי ובלע להו, מלו עד דשמיט כתפייהו, ובלו להו ואזול.**

א משנה חמורה שלא ביכרה, וילדה שני זכרים — **נתן טלה אחד לפדיון זכר ונקבה** — **מפריש טלה אחד לעצמו. שתי חמוריו שלא ביכרו וילדו שני זכרים** — **נתן שני טלאים לכהן.** **זכר ונקבה, או שני זכרים ונקבה** — **נתן טלה אחד לפדיון זכר או שני זכרים ונקבה, או שני זכרים ונקבה** — **אחת לפדיון זכר ונקבה, וילדה שני זכרים** — **נתן טלה אחד לפדיון זכר ונקבה** — **מפריש טלה אחד לעצמו. "ופטר חמור תפדה בשה" — מן הכבשים ומן העזים, זכר ונקבה, גדול וקטן, תמים ובעל מום.** **יפודה בו פעמים הרבה, אחת ביכרה וזכר ונקבה מפריש טלה והוא לעצמו** — **דשמה אותה שלא ביכרה ילדה זכר ונקבה שניאמר חמור תפדה בשה** — **ארישא קאי.** **כלומר, מנא לן דפדיון פטר חמור זשה — שנאמר: "ופטר חמור תפדה בשה" — זין שז זכר, זין נקבה. ופודה בו פעמים הרבה — שאם חזר כהן ונתנו לו לישראל, יש לו פטרי חמורים — יכול לפדותן צו.**

תוספות

בי בליעי — פירש הקונטרס: מי אוקיינוס, שכולעות כל מימות שבעולם ופולטות אותן דרך תהום, דכתיב: "והים אינו מלא". וקשה: דבסמוך קאמר: שדינהו בתיגרא, שם כלי, ושוב היאך יורדו לתהום? ואי מפרש גומא או חריץ, ניחא. ויתכן "מי בליעי" — שם מקום, מדאמר שם: בי בליעי אית ביה תלתא צלמי, חד מטי ידיה ארישיה, חד אליביה, בתרא דכולהו מחוי בידיה לאחוריה.

דבר הוא שאין קדושת פטר החמור נתפסת בשה, ואין זה אלא ממון הכהן (תוס' חיצוניות לעיל ד, ב). אבל רבינו תם פירש (בתוס' שם) כי מדובר כאן בשה שהפריש הבעלים על ספק פטר רחם, שכמבואר לעיל הוא נשאר בידי, ועל כך אומרת המשנה שראשי לפדות בו פטר חמור דאי, או אפילו עשרה ספקות נוספים (וראה תוס' להלן יא, א, משם משמע — אפילו בבת אחת). ודבר זה מתאים להמשך המשנה "כנס לדיר להתעשר", שלפי הברייתא (להלן יא, א) עוסק בשה כזה, שהוא פדיון ספק פטר חמור. וראה גם בפיה"מ לרמב"ם, שפירש אף הוא דין זה בספק, וגרסתו במשנה היתה: פודה בו פעמים הרבה נכנס לדיר להתעשר.

אורח ההלכה
חמורה שלא ביכרה וכו' חמורו שלא ביכרה וילדה שני זכרים — נתן טלה לכהן. **ילדה זכר ונקבה** — מפריש טלה אחד כדי להפקיע קדושה ממנו, שמה הזכר נולד תחילה. וטלה זה שהפריש שייך לבעלים ולא לכהן, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. כמשנה. (רמב"ם ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ב ה"יט. שו"ע י"ד שכא, ג.)
שתי חמוריו שלא ביכרו שתי חמוריו שלא ביכרו וילדו שני זכרים — נתן שני טלאים לכהן. **ילדו זכר ונקבה או שני זכרים ונקבה** — נתן טלה אחד לכהן, ומפריש טלה אחד לעצמו (כשיטת רש"י ותוס'). אבל לדעת הרמב"ם אינו צריך. (רמב"ם שם ה"כ. שו"ע שם סעיף יד.)
שתי נקבות וזכר וכו' שתי חמוריו שלא ביכרו וילדו שתי נקבות וזכר, או שני זכרים ושתי נקבות — אין כאן לכהן כלום. ואינו צריך להפריש טלה לעצמו, לפי שיש כאן ספקות הרבה (רמב"ם). ויש אומרים שצריך להפריש טלה עבור כל זכר, מספק, והוא לעצמו (רמ"א בשם הטור, כשיטת רש"י ותוס'). (רמב"ם שם הכ"א. שו"ע שם.)
אחת ביכרה ואחת שלא ביכרה שתי חמוריו, אחת ביכרה ואחת שלא ביכרה, וילדו שני זכרים ונתערבו — נתן טלה אחד לכהן. **זכר ונקבה** — מפריש טלה אחד לעצמו. ואינו נותנו לכהן מפני שהוא ספק, והמוציא מחבירו עליו הראיה. כמשנה. (רמב"ם שם. שו"ע שם ה"ט.)
מן הכבשים וכו' כל ישראל שיש לו חמורה שביכרה — פודה בשה מן הכבשים או מן העזים, בין זכר בין נקבה, ובין תם בין בעל מום, בן גדול בין קטן. (רמב"ם שם ה"י. שו"ע שם סעיף א.)

פודה בו פעמים הרבה פודים בשה אחד כמה פעמים. כמשנה. וכגון שפדה פטר חמור בשה נתנו לכהן, וחזר וקנאו מן הכהן (כפירוש רש"י). וכן במקום שיש לו ספק פטר חמור, שאם מפריש תחתיו שה והוא שלו — רשאי לפדות עליו פטר חמור ודאי (כפירוש רבינו תם בתוס' לעיל ד, ב). או שאם יש לו עשרה ספקות — פודה אותם כאחת על שה אחד (ש"ך). (שו"ע י"ד שכא, ה בהגדה.)

נכנס כו' – מפרש בגמרא.

גמרא מאן תנא – דחמורה שלא זכרה וילדה שני זכרים, דלינו נותן לכהן אלא חד טלה. דלא כרבי יוסי הגלילי – דאמרין לקמן,

צפוק "הלוקה עובר פרמו" (בכורות יז,א): רחל שלא זכרה וילדה שני זכרים, רבי יוסי הגלילי אומר: שניהם לכהן. דאפשר לזמנא ששניהן יאלו כאחד, ושניהן בכורות. שאני התם דכתיב – גבי רחל. הזכרים לה' – דמשמע שנים. אצל צפוק חמור דלא כתיב זיה "הזכרים", אי נמי אפשר לזמנא – לא קדשי. וליגמר מיניה – זכור צהמה טמאה מצהמה טהורה. הא מיעט רחמנא – "הזכרים", ה"א יתירה משמע: זו ולא אחרת. בשלמא לרבי ירמיה דלא מוקי לה כרבי יוסי – דקמפרש טעמא דממנין משום (טעמא) דאי אפשר לזמנא שלא יאל ראש האחד תחלה, דהוי פטר רחם – היינו דלא קמני צממנין "יאלו שני ראשיהן כאחת" כי היכי דמני לקמן צפוקין (יז,א) גבי מילתיה דרבי יוסי הגלילי, דהא לא אפשר. אלא לאביי – דאפשר לזמנא, ועמא משום מיעוט ד"הזכרים" – ליתני: ויאלו ראשיהן כאחת, דשמעינן מינה רבותא ועוד תניא בהדיא – דאפילו צהמה טמאה אמר נמי רבי יוסי שניהן לכהן. בקדושת הגוף – צהמה טהורה. אלא משום שנאמר הזכרים – צכור צהמה טהורה, דשמעינן מינה דאפשר לזמנא, אמר: הוא הדין לפטר חמור.

תוספות

מאן תנא אמר רב ירמיה דלא כרבי יוסי הגלילי – פירש הקונטרס: מאן תנא דאמרין שילדה שני זכרים אינו נותן אלא חד טלה לכהן. וקשה לפירושו, דהכא אפילו רבינו יוסי הגלילי מודה, מדלא קתני במתניתין "ויצאו שני ראשיהן כאחד" כדקתני בפרק שני (בכורות יז,א), וכיון דלא ראינו שיצאו בבת אחת, מספק לא אמרין בבת אחת יצאו אפילו לרבי יוסי הגלילי, דלא שכחא: וצריך לפרש: דנתי דמספק מודה רבי יוסי הגלילי דאין נותן לכהן אלא חד טלה, מכל מקום בספק מועט – טוב להחמיר בדבר ולהפריש טלה שני לעצמו.

[שייך לעמוד ב] **אמר** רב (אש) מין במינו אינו חוצץ – תימה: בפרק "בהמה המקשה" (חולין ע,א) בעי: כרכתו אחותו והוציאנו, מהו! יש לומר: הכא מקצת פנוי, איכא למימר טפי במינו אינו חוצץ. אי נמי: אחותו הוא אינו מינו טפי מאחיו. עוד יש לומר: דוקא משום דהוציאנו, שסייעה אחותו בהוצאתו, הוא דמספקא לן דדילמא היא חציצה. אבל אם לא סייעה להוציאו – פשיטא דלא היא חציצה. ואם תאמר: [לאביי] דמוקי מתניתין כרבי יוסי הגלילי דאפשר לצמצם, ואפילו הכי אינו נותן כי אם טלה אחד לכהן משום דכתיב "הזכרים", אמאי לא אמר: כל שאינו זוה אחר זה – בבת אחת אינו, ולא קדוש לא זה ולא זה? ויש לומר: דלא מסתבר למימר הכי אלא בדבר התלוי במעשה, כההוא דקדש שתי אחיות, ותודה ששחטה על שמונים חלות. אבל קדושה הבאה מאליה – לא אמר הכי, ואף על גב דשייך למימר: הי מינייהו מיייתת הי מינייהו מפקת. ואם תאמר: מדקאמר "נהי דאי אפשר לצמצם חציצה מיהא איכא", משמע דהכי קאמר: נהי דאי אפשר לצמצם, ודין הוא שיקדש האחד לרבנן – חציצה מיהא איכא, ולא היה לו להיות קדוש. משמע דאי הוה אפשר לצמצם – היה אז קשה לן היאך קדוש, בלא טעם חציצה. ומה קשה? והא (פריך) [פרישית] דלא אמר דלא דסבירא נהי דאי אפשר לצמצם – ולהכי ניחא לרבנן שאין שתייהן קדושים מטעם "הזכרים" כמו לרבי יוסי הגלילי, דלא אפשר למידרש להו "הזכרים" כיון דסבירא להו אי אפשר – מכל מקום ליהוי חציצה.

וכשמפריש טלה מספק, והוא נוטלו לעצמו – הריהו שלו לכל דבר. ולכן נכנס לדיר להתעשר, כלומר, להיות חלק מן העדר שמפריש ממנו מעשר בהמה. ואם מת – נהנין בו, כאשר יבואר בגמרא.

ב גמרא שנינו במשנה כי חמורה שלא זכרה וילדה שני זכרים –

נְכַסְךָ לְדִיר לְהַתְעַשֵּׂר, וְאִם מֵת – נְהַנִּין בּוֹ.

ב גמרא מאן תנא? אמר רבי ירמיה: דלא כרבי יוסי הגלילי, דאי רבי יוסי הגלילי – הָאָמַר: אֲפֹשֶׁר לְצַמְצֵם! אָמַר אַבְיִי: אֲפִילוּ תִימָא רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי, שְׂאֲנֵי הָתָם דְּכָתִיב: "הַזְכָּרִים לַה'". – וְלִיגְמַר מֵינִיה! – הָא מֵיַעַט רַחֲמֵנָא "הַזְכָּרִים". אֵיכָא דְאָמְרִי: לִימָא דְלֹא כְרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי, דְאֵי רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי – הָאָמַר: אֲפֹשֶׁר לְצַמְצֵם! אָמַר אַבְיִי: אֲפִילוּ תִימָא רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי, שְׂאֲנֵי הָתָם דְּכָתִיב "הַזְכָּרִים לַה'". בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי יִרְמְיָה, דְלֹא מוֹקִי לַה כְרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי – הֵינֵנו דְלֹא קִתְנִי: "וַיִּצְאוּ שְׁנֵי רִאשֵׁיהֶן כְּאֶחָד". אָלָא לְאַבְיִי, לִיתְנִי: "וַיִּצְאוּ שְׁנֵי רִאשֵׁיהֶן כְּאֶחָד"! וְעוֹד, תְּנִיָא: חֲמוֹרוֹ שְׂלֹא בִיפְרָה וַיִּלְדָּה שְׁנֵי זָכָרִים, וַיִּצְאוּ שְׁנֵי רִאשֵׁיהֶן כְּאֶחָד, רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אֹמְרִי: שְׁנֵיהֶן לְכַהֵן, שְׁנֵיהֶן לַה'". וְהָא פִי כְתִיב הָאֵי – בְּקִדּוּשֵׁת הַגּוּף הוּא דְכָתִיב! אָלָא מְשׁוּם שְׁנֵיהֶן לַה'! תִּיּוֹבְתָא דְאַבְיִי, תִּיּוֹבְתָא.

נותן טלה אחד לכהן. ושואלים: מאן תנא [מיהו התנא] של משנתנו, הסבור כי אין הכהן מקבל אלא טלה אחד במקרה כזה? אמר ר' ירמיה: הרי זה שלא כשיטת רבי יוסי הגלילי, אלא כשיטת החולקים עליו. דאי [שאם] כשיטת רבי יוסי הגלילי – האמר [הרי הוא אומר] במשנה להלן (יז,א) לגבי בהמה טהורה שילדה שני זכרים, ויצאו שני ראשיהם כאחד, שאפשר לצמצם, כלומר, ייתכן ושני דברים יחולו בו זמנית, ושניהם בכורות (אבל לדעת חכמים החולקים עליו אי אפשר לצמצם, אלא אחד בכור ואחד אינו בכור, והיא איפוא שיטת משנתנו). אמר אביי: יש להסביר את משנתנו אפילו תימא [תאמר] שהיא כדעת רבי יוסי הגלילי, שכן שאני התם [שונה שם] לענין בהמה טהורה, דכתיב [שנאמר]: "וכל פטר שגר בהמה... הזכרים לה'" (שמות יג, יב) בלשון רבים, לומר: אפילו יצאו שנים כאחד – הריהם בכורות. אבל לא נאמר כן לגבי פטר חמור, ולכן רק אחד מהם בכור. ושואלים: וליגמר מיניה [ונלמד ממנו], ממה שנאמר בכור בהמה טהורה לפטר חמור! ומשיבים: הא מיעט רחמנא [הרי מיעטת התורה] בלשון "הזכרים", בה' הידיעה, לומר: דווקא הזכרים הללו, ולא של פטר חמור. ומעירים: איכא דאמרין [יש שאומרים] סוגיה זו בלשון אחרת: לימא [האם נאמר] שמשנתנו שלא כשיטת רבי יוסי הגלילי? דאי [שאם] כשיטת רבי יוסי הגלילי – האמר [הרי הוא אומר] לגבי בכור בהמה טהורה: אפשר לצמצם, ואם נולדו כאחד – שניהם בכורות! אמר אביי: אפילו תימא [תאמר] שמשנתנו שיטת רבי יוסי הגלילי היא, שאני התם [שונה שם] לגבי בהמה טהורה, דכתיב [שנאמר] "הזכרים לה'". ושואלים: בשלמא [נניח] לדעת ר' ירמיה, דלא מוקי לה [שאינו מעמיד אותה, את משנתנו] כרבי יוסי הגלילי – היינו דלא קתני [זהו שאינו שונה בה] "ויצאו שני ראשיהן כאחד", משום שלא ייתכן מקרה כזה, וכדעת חכמים החולקים עליו. אלא לדעת אביי, שסבור שמשנתנו היא כשיטתו של ר' יוסי הגלילי, שמקרה כזה ייתכן – ליתני [שישנה] במשנתנו: "ויצאו שני ראשיהן כאחד", ללמד שאפילו במקרה זה אינו נותן לכהן אלא טלה אחד! ועוד, תניא [שנויה ברייתא]: חמורו שלא זכרה וילדה שני זכרים, ויצאו שני ראשיהן כאחד, רבי יוסי הגלילי אומר: שניהן לכהן, שנאמר "הזכרים לה'". ויש להקשות: והא [והרי] לדברי אביי, כי כתיב האי [כאשר נאמר פסוק זה], בקדושת הגוף הוא דכתיב [שנאמר], לשיטת ר' יוסי הגלילי, כלומר, בכור בהמה טהורה, ולא בפטר חמור! אלא רואים אנו כי משום שנאמר "הזכרים לה'" בבהמה טהורה, למדים אנו גם לבהמה טמאה שהדין כן, ואם כן תיובתא [קושיה חמורה] היא זו על דברי אביי! ומסכמים: אכן, תיובתא [קושיה חמורה היא], ונדחו דבריו. ומשנתנו היא איפוא כשיטת חכמים החולקים על ר' יוסי, וסבורים כי אי אפשר לצמצם, וגם כשיצאו ראשיהם כאחד – רק אחד מהם בכור.

בה' הידיעה, לומר: דווקא הזכרים הללו, ולא של פטר חמור. ומעירים: איכא דאמרין [יש שאומרים] סוגיה זו בלשון אחרת: לימא [האם נאמר] שמשנתנו שלא כשיטת רבי יוסי הגלילי? דאי [שאם] כשיטת רבי יוסי הגלילי – האמר [הרי הוא אומר] לגבי בכור בהמה טהורה: אפשר לצמצם, ואם נולדו כאחד – שניהם בכורות! אמר אביי: אפילו תימא [תאמר] שמשנתנו שיטת רבי יוסי הגלילי היא, שאני התם [שונה שם] לגבי בהמה טהורה, דכתיב [שנאמר] "הזכרים לה'". ושואלים: בשלמא [נניח] לדעת ר' ירמיה, דלא מוקי לה [שאינו מעמיד אותה, את משנתנו] כרבי יוסי הגלילי – היינו דלא קתני [זהו שאינו שונה בה] "ויצאו שני ראשיהן כאחד", משום שלא ייתכן מקרה כזה, וכדעת חכמים החולקים עליו. אלא לדעת אביי, שסבור שמשנתנו היא כשיטתו של ר' יוסי הגלילי, שמקרה כזה ייתכן – ליתני [שישנה] במשנתנו: "ויצאו שני ראשיהן כאחד", ללמד שאפילו במקרה זה אינו נותן לכהן אלא טלה אחד! ועוד, תניא [שנויה ברייתא]: חמורו שלא זכרה וילדה שני זכרים, ויצאו שני ראשיהן כאחד, רבי יוסי הגלילי אומר: שניהן לכהן, שנאמר "הזכרים לה'". ויש להקשות: והא [והרי] לדברי אביי, כי כתיב האי [כאשר נאמר פסוק זה], בקדושת הגוף הוא דכתיב [שנאמר], לשיטת ר' יוסי הגלילי, כלומר, בכור בהמה טהורה, ולא בפטר חמור! אלא רואים אנו כי משום שנאמר "הזכרים לה'" בבהמה טהורה, למדים אנו גם לבהמה טמאה שהדין כן, ואם כן תיובתא [קושיה חמורה] היא זו על דברי אביי! ומסכמים: אכן, תיובתא [קושיה חמורה היא], ונדחו דבריו. ומשנתנו היא איפוא כשיטת חכמים החולקים על ר' יוסי, וסבורים כי אי אפשר לצמצם, וגם כשיצאו ראשיהם כאחד – רק אחד מהם בכור.

נתייבש: דאמר רב ירמיה דלא כרבי יוסי הגלילי – פירש הקונטרס: מאן תנא דאמרין שילדה שני זכרים אינו נותן אלא חד טלה לכהן. וקשה לפירושו, דהכא אפילו רבינו יוסי הגלילי מודה, מדלא קתני במתניתין "ויצאו שני ראשיהן כאחד" כדקתני בפרק שני (בכורות יז,א), וכיון דלא ראינו שיצאו בבת אחת, מספק לא אמרין בבת אחת יצאו אפילו לרבי יוסי הגלילי, דלא שכחא: וצריך לפרש: דנתי דמספק מודה רבי יוסי הגלילי דאין נותן לכהן אלא חד טלה, מכל מקום בספק מועט – טוב להחמיר בדבר ולהפריש טלה שני לעצמו.

זכר ונקבה מפריש טלה לעצמו – ואם תאמר: לרבי יוסי הגלילי דאמר אפשר לצמצם, אם יצאו שניהם בבת אחת – אין הזכר קדוש, לפי מה שפירשתי לעיל: נקבה חוצצת! ועוד, תנן לקמן בפרק שני (יז,ב): זכר ונקבה – אין לכהן כלום. משמע דקאי איצאו שני ראשיהן כאחת דרישא, שהנקבה מבטלת בכורת זכר, שגם היא פטרה בכורת רחם. ואם כן, סומך מיעוט דבבת אחת למחצה דנקבות קודמות, והווי להו זכרים קודמים מיעוטא! ויש לומר כדפריך לעיל: בספק מועט החמירו להפריש טלה לעצמו.

שתי חמוריו שלא בכרו וילדו שני זכרים נותן שני טלאים לכהן – הכא ניחא, דאצטרין לאשמועינן אין פודה וחוזר ופודה כל זמן שלא ניתן ליד כהן, כדפריך לעיל בפירקא (ד,ב). אבל לקמן פרק שני דקתני כי האי גוונא גבי בכורות בהמה טהורה, ליכא למימר הכי: יש לומר, קא משמע לך: לא תלינן להעמיד הממון בחזקת בעלים, שהאחת טפה ונמוח הוולד, ואחת ילדה שני זכרים. ומיהו, לקמן פרק "יש בכור" (מח,ב) קתני כהאי גוונא גבי נשים – ליכא למימר הכי, שכל אחת יודעת בעצמה מה שילדה! ויש לומר: אגב דתנייה הכא תנייה התם. אי נמי, ניחא ליה לפרש כל גווינא ואף על גב דלא צריכי. כדקתני: זכר ונקבה נותן אחד לכהן, דלא צריכא כלל.

שני זכרים ונקבה נותן טלה אחד לכהן – לכאורה מפריש טלה אחד מספק לעצמו. וכן מוכח לקמן פרק שני (יח,ב) דגבי שני זכרים ונקבה – אחד לו ואחד לכהן, (דמוכח) משום דקדושת בכור חלה על שתיים. וכן פירש בקונטרס: מפריש עוד טלה, והוא לעצמו.

עיונים

מאן תנא וכו' דלא כרבי יוסי הגלילי ואף שר' יוסי הגלילי אמר את דבריו דווקא במקרה שראינו שיצאו שני ראשיהם כאחד, ולא במקרה של ספק, מכל מקום אם היתה סבורה משנתנו שבמקרה שראינו שיצאו שני ראשיהם כאחד נותן שני טלאים לכהן – צריך היה להוכיח זאת במפורש במשנה (שי"ב). ועוד, אם לא כדי ללמדנו על מקרה זה עצמו – מדוע כלל הוזכר דין זה במשנה? והרי פשוט הדבר. וראה בתוס' שהציעו כי אם משנתנו כשיטת ר' יוסי הגלילי – היה מקום לחשוש שמא יצאו שני ראשיהם כאחד, ומספק היה מקום להפריש טלה אחד עצמו. אפשר לצמצם כלל זה שנחלקו בו חכמים נוגע לעניינים שונים שבהלכה, האם שני דברים יכולים לחול בו זמנית ממש, או האם שני דברים שנראים כבני מידה אחת אכן יש להם מידה זהה. שיש חכמים, כר' יוסי הגלילי, הסבורים ש"אפשר לצמצם", לא רק בדברים הקורים מאליהם ("בידי שמים"), כגון לידה של שני ולדות כאחד, אלא כל שכן בידי אדם – כאשר אדם מנסה לכוון את הדברים בדיוק. וחכמים אחרים סבורים כי לא רק בטבעו של עולם אין שני דברים זהים ומכוונים לגמרי, אלא גם בידי אדם אי אפשר לצמצם. ונחלקו המפרשים בהגדרה המדויקת של דעתם, שיש המסבירים "אי אפשר לצמצם" לא במובן של מציאות שאינה אפשרית, אלא ביחס ליכולת האדם לברר את הדבר (ראה להלן י"ב בתוס').

מסורת הש"ס
ד. ראה בכורות יז,ב.
ה. ראה משנה בכורות יז,א.

גרסות
שני ראשיהן ברוב כתת"י:
ראשיהן.

- מסורת הש"ס**
- א. סוכה לו,ב. זבחם ק"א.
  - ב. קדושין נו,ב. וראה ירושלמי קדושין פ"ב ה"ח.
  - ג. עין ירושלמי שם.
  - ד. בבורות י"א,א (רב נחמן). ועין מכילתא שמות יג, יג. ספרי במדבר יח, טו. ילק"ש תורה רכ.
  - ה. ראה ברכות מו,ב. שבת קכ"א. עירובין לא,ב. פסחים לה,ב.
  - ו. משנה קדושין נב,ב. שם נג"א. נ"א. וראה ירושלמי מע"ש פ"א ה"א.
  - ז. קדושין נ"א.
  - ח. משנה שביעית פ"ח מ"ו. ע"ז ד"ב. ירושלמי שביעית פ"ח ה"ז. תוי"ב ויקרא כה, יא. ילק"ש תורה תרס.

גרוטות

- אמר רב מין במינו בכת"י:**
אמר רב אשי מין במינו.
 כיון בש"מ: כל כמה.
 כיון דלא מפקע אסור ברוב כתה"י: כיון דלא מפקע לאיסוריה אסור.
 רבי שמעון ברוב כתה"י כבמקבילה: דברי ר' יהודה ור' שמעון.
 יש לך יש בכת"י: אין לך.
 לאפקועי לאיסוריה בשה ברוב כתה"י: לאפקועיה לאיסוריה בשה ומותר בכת"י.
 בכסף צורי ברוב כתה"י: בכסף צורה.
 בפטר חמור נמי בכת"י, בש"מ ועוד: לענין קדושי אשה בפטר חמור נמי.
 האחרון אחרון ברוב כתה"י: אחרון אחרון ניתפס בשביעית והפרי עצמו אסור.

ושואלים: ורבנן [חכמים], לימא קסברי רבנן [האם נאמר שסבורים חכמים] כי אפילו מקצת פתח הרחם מקדיש [מקדש] בבכורה, גם אם לא נגע הולד בכולו? דאי כוליה [שהרי אם דווקא כן] פתח הרחם מקדיש, הרי במקרה שיצאו ראשיהם כאחד — נהי [אם אמנם] שאי אפשר לצמצם, ואחד מהם יצא ראשון — חציצה מיהא איכא [על כל פנים יש פה]. על ידי ראשו של הולד האחר! אמר רב: אין מכאן ראייה שגם מקצת רחם מקדש, שהרי מין במינו אינו חוצץ, ולכן אין אחד נחשב חציצה לחבירו.

א שנינו במשנה שחמורה שלא ביכרה וילדה זכר ונקבה, ואין ידוע מי מהם נולד ראשון — מפריש טלה לפדיון הזכר, והוא לעצמו. ושואלים: וכיון שלעצמו הוא, למה לי לאפרושי [להפריש אותו]? ומשיבים: לאפקועי לאיסוריה מיניה [כדי להפקיע את האיסור ממנו]. ומעירים: אלמא [מכאן] יש להסיק כי קודם ההפרשה, כיון שלא מפקע [מופקעת הקדושה ממנו] אסור פטר החמור בהנאה. ואם כן, מתניתין מני [משנתנו כשיטת מ"ה] — כשיטת ר' יהודה היא. דתניא [משנה] ברייתא: פטר חמור אסור בהנאה, אלו דברי ר' יהודה, ורבי שמעון מתיר. ושואלים: מאי טעמא [מה הטעם] של ר' יהודה? אמר עולא: וכי יש לך דבר שצריך פדייה, ובכל זאת מותר בהנאה? ותוהים: ולא? האם אין דבר כזה? והרי בכור אדם שצריך פדייה בחמשה סלעים, ומותר, שאין איסור ליהנות ממעשה ידיו של בכור שלא נפדה! ומשיבים: אלא כך צריך לומר: וכי יש לך דבר שהקפידה עליו תורה והחמירה בדיונו, שדרך פדיונו בשה דווקא, ומותר? ותוהים: ומי [והוא] הקפידה התורה על כך? והא [והרי] רב נחמיה בריה [בנו] של רב יוסף פריק ליה בשילקי [היה פודה לו, לפטר חמור, בשלקות, עשבים מבושלים] בשו"י! ומשיבים: פדיון בשו"י לא קאמר [אין עולא אומר], לא לכך התייחס עולא. כי קאמרין [כאשר אנו אומרים] שאין לך דבר שהקפידה עליו התורה בשה, והרי זה בכור שפודהו שלא בשו"י. והכי קאמר [וכן אומר] עולא: וכי יש לך דבר שהקפידה עליו תורה לאפקועי לאיסוריה [להפקיע את איסורו] דווקא בשה, ולא בבעל חיים אחר, ומותר? ומשום כך סבור ר' יהודה שפטר חמור אסור בהנאה. ומקשים על הסבר זה: והרי מעשר שני, שהקפידה עליו תורה שיפדו אותו דווקא בכסף צורי, כלומר, במטבע שיש עליו צורה, ולא באסימון שלא הוטבעה בו צורה. ותנן [ומכל מקום שו"י]. רבי יהודה אומר: אם קידש אשה במעשר שני במזיד — קידש, ומכאן שלדעתו אינו אסור בהנאה קודם פדיונו! ומשיבים: אין להוכיח מדין קידושי אשה, שכן לדעת ר' יהודה, אם קידש אדם אשה בפטר חמור נמי מיקדשא [גם כן היתה מתקדשת], אף אם נאמר שהוא אסור בהנאה. שהרי טעם הדבר שאשה מתקדשת במעשר שני, שהיא מותרת באוכלו בירושלים, ששם הוא יודעת שאין מעשר שני מתחלל על ידה כאשר היא מתקדשת בו, והוא נשאר באיסורו, והיא מתקדשת בו משום שהיא עולה ואוכלתו בירושלים, ששם הוא יודעת שאין מעשר שני מתחלל על ידה כאשר היא מתקדשת בו, והוא נשאר באיסורו, חמור, למרות שהוא אסור בהנאה הרי אלו קידושין, משום שאשה יודעת שפטר חמור איסורא אית ביה [איסור יש בו], ופרקא ליה [והיא פודה אותו] בשה, ומקדשא בהך דביני וביני [ומתקדשת באותו הכולל המחיר שיש בין זה ובין זה]. בין ערך החמור שנשאר בידיה, לבין ערך השה, שהוא נמוך יותר. ושואלים: ורבי שמעון מאי טעמא [מה טעם] אמר שפטר חמור מותר בהנאה קודם שיפדה? אמר עולא: וכי יש לך דבר שפדיונו מותר והוא אסור? שהרי השה הניתן לכהן בפדיונו מותר לגמרי. ותוהים: ולא? והרי שביעית שפדיונה מותר, שהמוכר פירות שביעית — הדמים שקיבל תמורתם מותרים, והיא אסורה בהנאה, משיכלה אותו מין מן השדה, ויגיע זמן הביעור מן הבית! ומשיבים: שביעית נמי [גם כן] פדיונה אסור, שאמר מר [החכם]: הלוקה בשר בפירות שביעית — גם הפירות וגם הבשר אסורים מזמן הביעור. לקח בבשר יין — הותר הבשר ונאסר היין, וכך הלאה, והאחרון אחרון שלוקה בו פירות שביעית — הרי זה אסור.

עיונים

לימא קסברי רבנן כתב רבינו גרשום כי בכלל "רבנן" גם ר' יוסי הגלילי, שגם לשיטתו יש לשאול שאלה זו (ראה ש"מ השלם). אבל רשי הסביר כי לשיטת ר' יוסי הגלילי אין כאן שאלה, שהרי נאמר בתורה "הזכרים", ללמד ששניהם מתקדשים, וממילא ללמדנו כי אין בכך חציצה, וכאחד הם נחשבים.

לימא קסברי רבנן מקצת רחם מקדיש שהואיל ואין הבכור מתקדש אלא בשעה שפטר (פותח, בוקע) את הרחם, ודפנות פתח הרחם הן המקדשות אותו, צריך שיפטר הולד את כל הרחם, שנאמר: "פטר כל רחם" (שמות יג, ב) (רש"י). כלומר, שיגע הרחם בכל סביביו של הוולד (רבינו גרשום).

לאפקועי לאיסוריה מיניה וכו' ר' יהודה היא ושאל מהרי"ט אלגאזי: ולשיטת ר' שמעון, גם אם אין בו איסור, מרוע אינו צריך להפריש שה? הרי יש מצות עשה לפדותו, וחייב לקיימה על צד הספק! ויש שהסבירו כי מצות הפרשה אינה קיימת לעצמה, אלא רק כאשר צריך לתת דבר לכהן. ובמקום הספק, שאינו נותנו לכהן — ממילא אין צורך להפריש (מרומי שדה). או בניסוח אחר: באופן רגיל רואים את הבכור כנמצא ברשות הכהן, ומטרת הפדיון היא לפדותו מידו (וכן תיקנו הגאונים בנוסח פדיון הבן: "במאי בעית טפי, ליתן לי בנך או לפדותו"). אבל במקרה של ספק הרי אין לכהן מתחילה זכות בבכור (שפת אמת). וראה עוד בתוספות שהעירו כי גם אין לומר שצריך לפדות את פטר החמור כדי לפטור מספק עריפה. אלא כשם שאין צריך ליתנו לכהן מספק — כך אין מצוה לעורפו. וטעמו של דבר, שהרי נאמר "ואם לא תפדה וערפתו, ומה שאינו צריך פדייה — אין מצוה לעורפו (מרומי שדה). וראה באירכות במנחת חינוך מצוה כג).

יש לך דבר שהקפידה עליו תורה לאפקועי לאיסוריה בשה לשון "לאפקועי לאיסוריה בשה" תמוזה, שהרי בשאלה זו עצמה זה אנו דנים, האם אכן יש בפטר חמור איסור שצריך להפקיע. אלא כך היא הכוונה: בודאי יש בפדיון פטר חמור בשה משום הפקעת איסור, ולא פדיון גרידא, שאם לא כן — מרוע ניתן לפדות חמור בשה ששוה פחות? (תוס' חיצוניות). ויש שפירש כך: אם אין בפדיון פטר חמור משום הפקעת איסור, אלא מתנת כהונה בלבד, שצריך ליתן לכהן ש — ניתן היה ליתן לכהן גם שוויו של ש, כדרך שניתן לפדות בכור אדם בחמשה סלעים או בשוויים. ומכאן שהשה ממלא תפקיד של הפקעת איסור (חזון איש).

לימא קסברי רבנן מקצת רחם — הנוגע בצכור, מקדשו. דנהי דאי אפשר ללמס, ורשטון לחודיה קדיש — איכא למיפוך: הא קודם שילא כולו — ילא אחיו וחלץ זינו לזין הרחס, וכמיז (במדבר ח): "פטר כל רחם", עד שיפטר כל הרחס! ולרבי יוסי יליכא למיפוך, דכיון דתרווייהו קדשו — כמד דמו. מין במינו — ולאו שניהם מין אחד. ומותר — קודם פדיונו. בכור אדם — מותר בהנאה למעשה ידיו קודם פדייה, דהא לא אשכחן דאסור. שהקפידה וכו' — וכיון דמתמיר כולי האי, שקבע לו הכמוז פדיון בשה ולא נאחר, ודאי אסור בהנאה. בשלקי — עשצים שלוקות. בשויו — שנותן עשצים שזה דמי החמור לכהן. בשויו לא אמרינן — דלא תמיר מהקדשות. לאפקועי לאיסורא בשה — ואפילו שלל בשויו, דקמתי מתניתין: גדול וקטן. בכסף צורי — דאינו מתחלל על אסימון, כלמניז (דברים יד): "וארמ הכסף צידך". במזיד — שנתכוון לחללו. קידש — אס קידש צו את האשה — מקודשה. אלמא, מותר בהנאה לרבי יהודה! בהך דביני וביני — ששה החמור יותר מן השה. שפדיונו מותר — כגון הכל, שהכהן אוכל את השה בלא שום הקרבה, והוא אסור קודם פדיון. דהא פסולי המוקדשין, שאסורין בהנאה קודם פדיון, היו פדיון נתפס בקדושתן ואסור. שביעית — המוכר פירות שביעית — הדמים מותרין לעולם, והפירות עצמן מתבערין בשעת הביעור כשכלה לחיה. וקא סלקא דעתך דהאי מקשה דפדיון שביעית מותר לעולם, ולא שמיעא ליה הא דאחרון אחרון נתפס. אחרון אחרון — נתפסת סוכה (מ"ג). לקח בפירות שביעית בשר — אלו אלו מתבערין בשעת הביעור. לקח בשר יין — ילא בשר ונכנס יין, וכן בשמן — ילא יין ונכנס שמן. ואחרון נתפס שביעית להנצח, וכפי עצמו שגלל שביעית שנאו אלו נכמו, ככל מקום שהוא אסור מן הביעור ואילך.

תוספות

לאפקועי לאיסורא מיניה — דלפטר ממצות עריפה לא היה צריך להפריש מספק. כמו שאין נותן לכהן מספק, כמו כן אינו עורפו מספק.
ותנן רבי יהודה אומר במזיד קידש — משמע הכא דמקדשת בגבולין קודם שיגיע לירושלים. והא דאמר בסוף פרק "חלק" (סנהדרין ק"ב, ב). בגבולין דברי הכל פטורין מן החלה — לאו משום דחשיב ממון גבוה לכולי עלמא בגבולין, אלא משום דלא קרינן ביה "עירינותיכם", כיון דאסור באכילה. וכן עיר הנדחת — לאו "שללה" הוא, כדאמר התם. ב"השוכר את הפועלים" (בבא מציעא ז, א). נמי פטר רבי יהודה מחטימה מעשר חוץ לחומה — לאו משום דחשיב ממון גבוה חוץ לחומה, אלא משום דבעינן דישו הראוי לו, כדממעטינן הקדש (ממעילת) [במעילה יג, א].

אם כן היתה מתקדשת, אף אם נאמר שהוא אסור בהנאה. שהרי טעם הדבר שאשה מתקדשת במעשר שני, אינו משום שהוא מותר בהנאה באותה שעה, אלא כדברי רבי אלעזר, שאמר רבי אלעזר: אשה המתקדשת במעשר שני יודעת שאין מעשר שני מתחלל על ידה כאשר היא מתקדשת בו, והוא נשאר באיסורו, והיא מתקדשת בו משום שהיא עולה ואוכלתו בירושלים, ששם הוא יודעת שאין מעשר שני מתחלל על ידה כאשר היא מתקדשת בו, והוא נשאר באיסורו, חמור, למרות שהוא אסור בהנאה הרי אלו קידושין, משום שאשה יודעת שפטר חמור איסורא אית ביה [איסור יש בו], ופרקא ליה [והיא פודה אותו] בשה, ומקדשא בהך דביני וביני [ומתקדשת באותו הכולל המחיר שיש בין זה ובין זה]. בין ערך החמור שנשאר בידיה, לבין ערך השה, שהוא נמוך יותר. ושואלים: ורבי שמעון מאי טעמא [מה טעם] אמר שפטר חמור מותר בהנאה קודם שיפדה? אמר עולא: וכי יש לך דבר שפדיונו מותר והוא אסור? שהרי השה הניתן לכהן בפדיונו מותר לגמרי. ותוהים: ולא? והרי שביעית שפדיונה מותר, שהמוכר פירות שביעית — הדמים שקיבל תמורתם מותרים, והיא אסורה בהנאה, משיכלה אותו מין מן השדה, ויגיע זמן הביעור מן הבית! ומשיבים: שביעית נמי [גם כן] פדיונה אסור, שאמר מר [החכם]: הלוקה בשר בפירות שביעית — גם הפירות וגם הבשר אסורים מזמן הביעור. לקח בבשר יין — הותר הבשר ונאסר היין, וכך הלאה, והאחרון אחרון שלוקה בו פירות שביעית — הרי זה אסור.

ועולה ואוכלתו בירושלים כלומר, הרי אלו קידושין החלים עכשיו, בגבולין (מחוץ לירושלים), משום שיש בהם היתר הנאה בעתיד, כשתעלה לירושלים (תוס'). ובאותו אופן מתקדשת אשה בפטר חמור — לא בגופה, שהוא אסור בהנאה, אלא בערך הגלום בו, לבשייפודה. ובאמת, אם פטר החמור אינו שווה יותר משה שבכגון זה אין דמים ערפיים בהם תוכל להתקדש — אינה מקודשת (רשי"א קדושין נו, ב). ומפירוש אחר של רש"י במסכת קדושין (נג, ב) משמע כי בשאשה מתקדשת במעשר שני, אין הקידושין חלים עכשיו, אלא בירושלים. ועל דרך זו יש לפרש לכאורה לענין פטר חמור גם כן, שאין הקידושין חלים אלא כשתפדה את פטר החמור בשה (ובתוס' שם חלקו על פירוש זה). ולגופם של דברי ר' אלעזר, לפי הסוגיה במסכת קדושין (נו, א), נראה לכאורה כי משמעם שונה מן האמור כאן (וראה בפני יהושע שם).

אורה ההלכה

פטר חמור אסור בהנאה פטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה, ואם מכרו קודם פדיון — דמיו אסורים. כרבי יהודה, שהלכה כמותו מר' שמעון. וראה להלן י"ב. (רמב"ם ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ב ה"ד. שו"ע יו"ד שכ"א, ח).
בשויו אם אין לו שה לפדותו — פדוהו בשווייו בכל דבר ונתן דמיו לכהן. לא אמרה תורה להחמיר עליו אלא להקל עליו, שאם היה פטר חמור ששווה עשרה סלעים יכול לפדותו בשה שווה דינה. דבריה הנמרא. וראה להלן י"א. (רמב"ם שם ה"א. שו"ע שם סעיף ה).
קידש במעשר שני קידש אשה במעשר שני, בין בשוגג בין במזיד — אינה מקודשת, לפי שאין לו לעשות בו שאר חפציו עד שיתחלל. כשיטת ר' מאיר החולק על ר' יהודה במסכת קדושין (נג, ב). (רמב"ם ספר נשים הלכות אישות פ"ה ה"ד).
קידש בפטר חמור המקדש בדבר שהוא אסור בהנאה, כגון חמץ בפסח או בשר בחלב וכיוצא בהן משאר איסורי הנאה — אינה מקודשת, ואפילו היה אסור בהנאה מדבריהם. (רמב"ם שם ה"א).
האחרון אחרון אסור לקח בפירות שביעית או בדמיהם בשר — נעשה הבשר כאותם הפירות, ואוכלו בקדושת שביעית, וצריך לבער אותו בשעת ביעור השביעית. לקח באותו בשר או בדמיו דגים — יצא הבשר, ונתפסו הדגים בקדושת שביעית. וצריך לבערם, וגם את הפירות הראשונים. (רמב"ם שם הלכות שמיטה יובל פ"ו ה"ז).

בשליך ושל אחרים — גויס. כגון כזר כהמה שיש זה שותפות לגוי, אף על גב דממייז רבי יהודה ליתבזח חלי דמיו לכהן — שרי נגזה וענדוה, שאין קדושה לחלואין. אבל פטר חמור לא ממעט מהאי קרא, וכל כמה דלא ממעט לא שרינן ליה, דלא גרע מזכור כהמה טהורה. ולרבי שמעון ממעט ליה קרא. בשלמא לרבי יהודה — דריש: "לאִתְּךָ" — ולא של שותפות גוי.

היינו דכתיב צאן — דמשמע: המיוחד לך, ולא כחז "לאִתְּךָ" סממא. ו"שורך", אף על גב דמזלי למיכתב "בכזר שור" ומימעט נמי כזר אדם מיניה, אפילו הכי אטו "לאִתְּךָ" כחז "שורך". הכי גרסינן: היינו דכתיב לאִתְּךָ ושורך אטו לאִתְּךָ אלא לרבי שמעון לכחז שור ולאִתְּךָ אמר רבא — גרסינן. לאהר עריפה — אס לא פדאו וערפו כדונו. אסור — להאכילו כלכלו. עגלה ערופה — אסורה כהגהה, משום דכתיב (דברים כא): "סם" — סם תהא קבורתה. ושור הנסקל — ששחטו לאחר שנגמר דינו, דלא ירדה צו טומאת נבילות. ועגלה ערופה — ששחטה לאחר ירידתה למל איתן, דקיימא לן דהיא אוסרתה. ציפורי מצורע — אסורין כהגהה, כמשכת קדושין (ז,ה), ופטר חמור — ששחטו ועדיין מפרכס, שלא ירד לטומאת נבילה. אלא אס נגע צו שרץ — מטמא טומאת אוכלים, שאס מור ונגע באוכלים אחרים — מטמאים, אף על פי שפרכס. דאמר ר' העור והרופט" (חולין קיז,ג): השוחט כהמה טמאה לגוי ומפרכס — מטמא טומאת אוכלים. דמהניא לה שחיטת שרלא למהו מתעבה, הואיל ושחיטה דכוחה חוץ לה כהמה טהורה. אי נמי, אפילו ערפו ממנה, דנבילה היא. ואיכא למימר כהם טומאת אוכלים, כגון דאיכא פחות מזה מינייהו, דלא חיי לטומאת נבילות, מילטרף כהי פחות מכבילה אוכלין ומשלימו לכבילה. כולן מטמאין טומאת אוכלין — אס נגע צו טומאה, ואף על גב דליהו גופיהו אסרי, מהניא להו להכי שאס נגעו באוכלין אחרים — מטמאין אותן. כולן אין מטמאין — הואיל ואסורין כהגהה. שעת הכושר — קודם כישול. לאחרים — לגויס, דאינו אסור כהגהה.

תוספות

מכל האוכל אשר יאכל אוכל שיכול להאכילו לאחרים קרוי אוכל — ואם תאמר: פרק "כסוי הדם" (חולין פה,א) פטרינו עוף טמא מכסוי לרבי שמעון גבי שחיטה שאינה ראויה, מדכתיב: "ציד חיה או עוף אשר יאכל" וגוי. והא אוכל שאתה יכול להאכיל לאחרים הוא! יש לומר: התם "חיה או עוף" כתיב, משמע דאתא למעוטי מיניס טמאים שאין נאכלין לישראל, ואף על גב שיכול להאכילן לאחרים. אבל הכא, "מכל האוכל אשר יאכל" משמע שפיר למעוטי שאין נאכל לאחרים.

עד כאן הובאו טעמים מן הסברה למחלוקת ר' יהודה ור' שמעון, האם פטר חמור אסור בהנאה קודם פדייה. ומוסיפים, ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור]: ר' יהודה ור' שמעון בהאי קרא קמיפלגי [בפסוק זה הם חלוקים]. דתניא [ששנויה ברייתא] ביחס לאיסור עבודה וגזיה בכזר כהמה טהורה: נאמר "לא תעבד בכזר שורך" (דברים טו, יט), ומלשון זו למדו: אבל אתה עובד בשלך ובשל אחרים (גוים), שהמשתתף עם הגוי בכמה — אין הבכור קדוש, והוא מותר בהנאה. "ולא תגזו בכזר צאנך" — אבל אתה גוזז בכזר שהוא שלך ושל אחרים, אלו דברי ר' יהודה. ר' שמעון אומר, כך יש לדרוש את הכתוב: "לא תעבד בכזר שורך" — אבל אתה עובד בכזר אדם, שאין איסור ליהנות ממשעה ידיו של בכזר, גם קודם שנפדה. "לא תגזו בכזר צאנך" — אבל אתה גוזז בכזר חמור, שפטר חמור מותר בהנאה. ור' יהודה שאינו דורש כן, סבור שגם בכזר חמור אסור בגזיה ושאר הנאות. ושואלים על נוסח הדברים שבברייתא זו: בשלמא [בנייח] לדעת רבי שמעון, היינו דכתיב אחד קראי [זהו שכתובים שני מקראות], אחד למעט בכזר אדם ואחד למעט בכזר חמור, אלא לרבי יהודה, תרי קראי למעוטי [שני מקראות למעט] כהמה שלך ושל אחרים (גוים) מאיסור הנאה, למה ליי? ותו [ועוד], אם באופן זה נחלקו, לשיטת רבי יהודה בכזר אדם נמי [גם כן], נימא דאסיר [נאמר שאסור] ליהנות ממשעה ידיו, והואיל ולא נתמעט בכתוב! אלא צריך לומר כי דכילי עלמא [לדעת הכל] "שורך" — למעוטי [למעט] בכזר אדם הוא דאתא [שבא]. שמותר בהנאה. כי פליגי [כאשר נחלקו] הרי זה ב"צאנך", שר' יהודה הולך לטעמיה [לשיטתו]. שאמר: שותפות גוי חייבת בכזרה, וכי איצטריך קרא [וכאשר הוצרך המקרא] הרי זה למישורי [להתיר אותה] בגזיה ועבודה. ור' שמעון סבר [סבור]: שותפות גוי פטורה מן הבכורה לגמרי, ולענין היתר גזיה ועבודה במקרה כזה, ממילא לא איצטריך קרא [לא הוצרך המקרא]. אלא כי איצטריך קרא [כאשר הוצרך המקרא] למעט מאיסור גזיה ועבודה הרי זה לפטר חמור, ושואלים עוד: בשלמא [בנייח] לר' יהודה, היינו דכתיב [זהו שנאמר] "צאנך", ולא "צאן" — למעט צאן שאינו לגמרי שלך, שיש לגוי שותפות בו. ומה שנאמר "שורך" למעט בכזר אדם, ואף שיכול היה למעטו גם

ואיבעית אימא: רבי יהודה ורבי שמעון בהאי קרא קמיפלגי, דתניא: "לא תעבד בכזר שורך" — אבל אתה עובד בשלך ובשל אחרים, ו"לא תגזו בכזר צאנך" — אבל אתה גוזז שלך ושל אחרים, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: "לא תעבד בכזר שורך" — אבל אתה עובד בכזר אדם, "לא תגזו בכזר צאנך" — אבל אתה גוזז בכזר חמור. בשלמא לרבי שמעון — היינו דכתיב תרי קראי, אלא לרבי יהודה, תרי קראי למעוטי שלך ושל אחרים למה ליי? ותו, לרבי יהודה, בכזר אדם נמי נימא דאסיר! אלא, דכילי עלמא "שורך" — למעוטי בכזר אדם הוא דאתא. כי פליגי ב"צאנך"; דרבי יהודה לטעמיה, דאמר: שותפות גוי חייבת בכזרה, וכי איצטריך קרא למישורי בגזיה ועבודה. ורבי שמעון סבר: שותפות גוי פטורה מן הבכורה, ולענין גזיה ועבודה לא איצטריך קרא, כי איצטריך קרא — לפטר חמור. בשלמא לרבי יהודה — היינו דכתיב "צאנך", ו"שורך" — אטו "צאנך". אלא לרבי שמעון, "שורך" ו"צאנך" למה ליי? קשיא.

ב אמר רבה: "ומודה רבי שמעון לאחר עריפה שהיא אסור; מאי טעמא — גמר עריפה עריפה מעגלה ערופה. אמר רבא: מנא אמינא ליה? דתניא: "הערלה, וכלאי הפרס, ושור הנסקל, ועגלה ערופה, וציפורי מצורע, ופטר חמור, ובשר בחלב" — כולן מטמאין טומאת אוכלין. רבי שמעון אומר: כולן אין מטמאין טומאת אוכלין. ומודה רבי שמעון בבשר בחלב שמתמא טומאת אוכלין, הואיל והיתה לו שעת הכושר. ואמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבי שמעון? דכתיב: "מפל האכל אשר יאכל" — אוכל שאפתה יכול להאכילו לאחרים — קרוי אוכל, שאי אתה יכול להאכילו לאחרים — אינו קרוי אוכל.

אם היה כתוב רק "שור", הוזכר בלשון "שורך" אטו [משום] "צאנך", כדרכו של הכתוב. אלא לרבי שמעון, שלמד מ"צאנך" למעט פטר חמור, ולא למעט בכזר של שותפות, אם כן ניתן לכתוב "שור" ו"צאן", "שורך" ו"צאנך" למה ליי? ומעירים: אכן קשיא [קשה] הדבר.

ועוד באותו ענין אמר רבה: אף שלדעת ר' שמעון, פטר חמור שלא נפדה מותר בהנאה, ומודה ר' שמעון לאחר עריפה, שנאמר בו: "ואם לא תפדה וערפת" (שמות יג, יג) — שהוא אסור בהנאה. מאי טעמא [מה הטעם]? היכן מקור הדברים בכתוב? גמר [למד] ר' שמעון בגזירה שווה עריפה עריפה מעגלה ערופה, שכדין עגלה ערופה שנאמר בה לשון עריפה (דברים כא, ד), והיא אסורה מאותה שעה בהנאה, כן דין פטר חמור שמצוה לעורפו. אמר רבא: מנא אמינא ליה [מנין אני אומר אותה] שכן סבור ר' שמעון? דתניא [ששנויה ברייתא]: הערלה וכלאי הכרם, ובשר שור הנסקל, ובשר עגלה ערופה, ובשר ציפורי מצורע, ובשר פטר חמור, ובשר בחלב, ולבשר חמור, ואינם ראוים להאכילה — כולן מטמאין טומאת אוכלין. רבי שמעון אומר: כולן אין מטמאין טומאת אוכלין. ומודה ר' שמעון בבשר שנתבשל בחלב שמתמא טומאת אוכלין, למרות שהוא אסור בהנאה, הואיל והיתה לו לבשר ולחלב שעת הכושר ליטמא טומאת אוכלים, שהיה ראוי לאכילה קודם שנתבשל. ואמר רבי אסי אמר ר' יוחנן: מאי טעמא [מה הטעם] של ר' שמעון, שדבר האסור בהנאה אינו נטמא בטומאת אוכלים? דכתיב [שנאמר] בענין טומאת אוכלים: "מכל האוכל אשר יאכל וכו' יטמא" (ויקרא יא, לד), והביטוי "אשר יאכל", שהוא מיותר לכאורה, בא ללמד כי רק אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים, גם אם הוא אסור לך באכילה — קרוי אוכל לענין זה, אבל דבר שאי אתה יכול להאכילו לאחרים — אינו קרוי אוכל, ואיסורי הנאה — אסור להאכילם גם לאחרים.

קיינים

אבל אתה עובד בשלך ובשל אחרים ואף שלדעת ר' יהודה (שלא כשיטת משנתנו) אין שותפות גוי בהמה פטורה את הולד מן הבכורה, מכל מקום אין בו אלא קדושת דמים, שיש בעלות לכהן באותה מחצית (ולכן סבור ר' יהודה שצריך לקנות את חלקו של הגוי בעובר ולתיתו לכהן, לעיל ב,א), אבל קדושת הגוף, ממנה נובע איסור גזיה ועבודה — לא חלה עליו שכשנולד. והוא מה שמלמדנו הכתוב, שבמקרה זה אין קדושה חלה לחצאין (רשי, עפי רשי). אבל יש שכתבו כי גם בכזר זה אסור באכילה עד שיפול בו מום (ש"מ תמורה יא,ב) ומכאן שהם סבורים שאמנם חלה קדושת הגוף על הבכור, אלא שגזירת הכתוב היא שאיסור גזיה ועבודה אינו חל עליו (ראה באריכות בהערות לשי"מ). מעגלה ערופה ובעגלה ערופה למדו דבר זה ממה שנאמר בה: "וערפו שם את העגלה בנחל" (דברים כא, ד), והמלה "שם" באה להדגיש — שם תהא קבורתה, ואסור ליטול אותה משם (רשי, ראה מדרש גנאים על פסוק זה. כריתות ו,א). ובמסכת עבודה זרה (כט,ב) למדו דבר זה ממה שנאמר בה לשון כפרה כקדשים, שאסורים בהנאה (וראה תוס' שם וברבינו גרשום). מטמאין טומאת אוכלין דברים המיוחדים לאכילת אדם, שהוכשרו על ידי אחד משבעת המשקים (מים, דם, שמן, יין, טל, דבש, חלב). ונגעה בהם טומאה — נטמאים (ומטמאים אוכלים אחרים). וראה ברשי' שדן מה מקום לדבר על טומאת אוכלים בבבלי החיים שהוכרו כאן, שהרי בחייהם בודאי אינם מטמאים (לא טומאת אוכלים ולא כל טומאה אחרת). ומשהומתו הרי יש להם דין נבילה, שהיא עצמה אחד מאבות הטומאה, שאינה מטמאת רק אוכלים, אלא גם אדם וכלים! ובאופן אחד פירש רשי' שמדובר כשנשחטו קודם שהספיקו להורגם כדנים, ובעל חיים (שהורש שנשחט — אין לו דין נבילה. ואילו בפטר חמור, שגם אם נשחט הריהו נבילה, מדובר כאן במקרה מיוחד, המוזכר במשנה במסכת חולין (קז,ב) — כששחטו, ועדיין לא מת לגמרי. ובשל זה, שראי שלא יהיה, הריהו ראוי ליטמא טומאת אוכלים, למרות שעדיין אינו נבילה. ועוד הדין רשי', כי גם בבעל חיים שהוא נבילה יש אפשרות שיהא דין טומאת אוכלים

— כאשר אין בחתיכה ממנו שיעור כזית לטמא טומאת נבילה, ואולם היא מצטרפת לאוכלים אחרים לשיעור כביצה כדי לטמא אוכלים אחרים. הואיל והיתה לו שעת הכושר רשי' במסכת מנחות (קא,ב) פירש (וראה ב"מ כאן) כי אין הכוונה שבשר היה מותר לעצמו וחלב לעצמו, שהרי אין זה "בשר בחלב" שהיה מותר. אלא מדובר כאן בתערובת בשר וחלב שהיתה לה שעת הכושר — אם היה שורה בשר בחלב, שהרי אין בשר וחלב נאסרים אלא על ידי בישול. אבל יש שהסביר כי אין מדובר כאן בשעת הכושר לענין האיסור, שדבר שהוא אסור עכשיו היה מותר בשלב קודם. אלא מדובר בשעת הכושר של אוכל לקבל טומאת אוכלים. שדבר שהיה ראוי פעם אחת לקבל טומאה כאוכל — שוב אין דין זה פוקע ממנו, והוא מקבל טומאה, גם אם אינו ראוי לאכילת אדם מחמת האיסור שחל עליו. ודין זה נוגע גם לבשר ולחלב כשהיו כל אחד לעצמו (ראשית ביכורים בשיטת רשי' כאן). אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים אבל דבר האסור בהנאה אסור לתיתו לאחרים, כגון לעבדיו הגוים, מפני שהם רכוש, ונמצא נהנה שמאכילם מן האיסור (כך עולה מרשי' ד"ה שהוא אסור). ומדברי ראשונים אחרים עולה כי אסור להאכילם בכלל, שאיסורי הנאה צריכים שריפה או קבורה (ראה הגהות מיימוניות פ"ג מהלכות חמץ ומצה ה"א).

אורה ההלכה

פטר חמור לאחר עריפה פטר חמור שערפו — ייקבר, מפני שהוא אסור בהנאה. (רמב"ם שם הלכות ביכורים פ"ב היד. ש"ע שם סיף ח). הערלה וכלאי הכרם וכו' הערלה, וכלאי הכרם, ושור הנסקל שנשחט, ועגלה ערופה בין שנשחטה בין שנערפה, וציפורי מצורע, ופטר חמור, ובשר בחלב, ובשר פרה אדומה, והפיגול, והנותר, אף על פי שכל אלו אסורים בהנאה — כולן מטמאים טומאת אוכלים. כדעת חכמים בברייתא (כס"מ). (רמב"ם ספר טהרה הלכות טומאת אוכלין פ"א הכ"ה).

מסורת הש"ס ט. ספרי דברים טו, יט. ילק"ש תורה תא. שם תתצט. י. בכורות ב,א (שם סומנו מקבילות).

יא. ראה קדושין נו,ב. בכורות יב. ירושלמי קדושין פ"ב ה"ח (עייש הסוגיה). שם עייז פ"ה ה"יב. מכללתא ומכללתא דרשב"י שמות יג, יג. ספרי דברים כא, ד. תנחומא בא סימן יב. ילק"ש תורה רכד. שם תא. שם התקכד.

יב. מנחות קא,א. תוספתא עוקצין פ"ג יב.

יג. מנחות קא,ב. חולין קכט,א. ילק"ש תורה תקמ.

גרות

בכור חמור בכת"י ובש"י: פטר חמור.

אדם נימא דאסיר בכת"י ומי: אדם הכי נמי דאסיר.

שותפות גוי פטורה מן הבכורה ולענין גזיה בכת"י: שותפות גוי אסור בגזיה.

שהוא אסור — מעגלה ערופה בכת"י: דאסור בהנאה הואיל ועגלה ערופה בעריפה ופטר חמור בעריפה מה עגלה ערופה אסור בהנאה אף פטר חמור אסור בהנאה.

אמר רבא מנא בכת"י ועוד: אמר רבה וכן הגיה הב"ח.

אין מטמאין טומאת אוכלין בכת"י: אין מטמאין הואיל ואסורין בהנאה.

